

KOSTYUM MATO TURLARI VA ULARNING EKSPLOATATSION XUSUSIYATLARI TAHLILI

Abduraximova Manzura Sodiqovna

Farg‘ona davlat texnika universiteti

Yengil sanoat muhandisligi kafedrası tayanch doktoranti

+99899 990-47-26 manzuraabduraximova5@gmail.com

Mahsudov Shohruxmirzo Abdulhamid o‘g‘li

Namangan muhandislik texnologiya instituti

Ilmiy rahbar Texnika fanlari falsafa doktori, dotsent

+99894 309-77-90 shohruxmahsudov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy kostyum matolari tarkibi, turlari va ularning fizik-kimyoviy hamda ekspluatatsion xususiyatlari o‘rganilgan. Tabiiy, sun‘iy va aralash tolalardan tashkil topgan materiallar tahlil qilinib, har birining havo o‘tkazuvchanligi, gigroskopikligi va deformatsiyaga chidamliligi yoritilgan. Shuningdek, kostyum matolari ishlab chiqarishida qo‘llaniladigan zamonaviy texnologiyalar haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: kostyum matolari, jun, viskoza, kashemir, tabiiy tolalari, sun‘iy tolalar, ekspluatatsion xossalalar.

Kirish. Rasmiy muhit uchun mo‘ljallangan kiyimlar tarixi taxminan bronza davridan boshlanadi. XIV asrda salibchilarning ta’siri bilan bu sohaning rivojida yangi bosqich boshlandi — aynan ular tufayli Yevropada kaftanlar paydo bo‘ldi va ular zodagonlar orasida juda mashhur bo‘lib ketdi.

Ayollar uchun mo‘ljallangan ish kiyimlari tarixi esa ancha kamtarona.

Birinchi ayollar kostyumi faqat XX asr boshlarida Jon Redfern tomonidan yaratilgan. O‘tgan asrning 60-yillarida esa navbatdagi inqilob yuz berdi: Kristian Balensiaga va Iv Sen-Loran o‘z kolleksiyalarini taqdim etishdi — podiumda modellarning shimli kostyumlarda yurgani tomoshabinlar orasida katta shov-shuvga sabab bo‘ldi. Aynan shu davrdan boshlab kostyumlar uchun mato ishlab chiqarish sohasi jadal rivojlana boshladi[7].

Kostyum matolari — bu ish kiyimlarini tikish uchun mo‘ljallangan materiallarning keng toifasidir. Qaysi material haqida gap ketishidan qat’i nazar, u ma’lum talab va mezonlarga javob berishi kerak.

Sifatli kostyum matosi shaklini yaxshi saqlaydi, chidamli bo‘ladi, tana shakliga chiroyli tushadi, oson burishmaydi va tuklanishga (pilingga) bardoshli bo‘ladi[8].

Asosiy qism. Kiyim-kechak ishlab chiqarish sanoatida mato sifatining ahamiyati nihoyatda yuqori. Ayniqsa, rasmiy yoki ofis kiyimlari uchun mo‘ljallangan matolar (kostyum matolari) inson tanasiga mos tushishi, shaklini saqlab qolishi, burushmasligi va qulay bo‘lishi zarur. Tarixiy manbalarga ko‘ra, dastlabki rasmiy kiyimlar og‘ir jun matolardan tayyorlangan va vazni 2,5–3 kg ni tashkil etgan [1].

Zamonaviy to‘qimachilik sanoatida turli xil tabiiy, sun’iy va sintetik tolalar aralashmasidan tayyorlangan matolar keng qo‘llanilmoqda. Ularning har biri o‘ziga xos fizik-kimyoviy xususiyatlarga ega bo‘lib, kiyimning funksionalligi va estetik jihatlariga bevosita ta’sir qiladi[9].

1-rasm.Iv Sen-Loran o‘z ijodi va kolleksiyalari.

Kostyum matolarining tarkibi va xossalari:Dastlab ish kostyumlarini tikishda tabiiy matolardan — jun yoki zig‘ir tolalaridan foydalanilgan. To‘qimachilik sanoatining rivojlanishi ishlab chiqaruvchilar imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi — endilikda tarkibga ko‘pincha sun‘iy tolalar ham qo‘shilmoqda. Bugungi kunda sintetik kostyum matolari tabiiy materiallar kabi keng tarqalgan guruhni tashkil etadi.

Kostyum matolari tarkibi, to‘qilish turlari va zichligiga qarab tasniflanadi. Asosiy xomashyoning turi esa tayyor mahsulotning xususiyatlarini belgilab beradi[10].

Zig‘ir***Paxta******Kashemir******Jun******Viskoza***

2-rasm. Kostyum matolarining turlari.

1. Viskoza. Yumshoq, yoqimli material bo‘lib, yumshoq yaltirashi va yorqin rangi tufayli chiroyli ko‘rinishga ega. Tarkibi jihatidan paxtaga o‘xshaydi, shu bois yaxshi texnik xususiyatlarga ega: havoni yaxshi o‘tkazadi, namlikni shimadi. Har qanday ob-havoda viskozadan tikilgan kiyimda o‘zingizni qulay his qilasiz: salqin havoda u sizni isitadi, issiqda esa yoqimli salqinlik baxsh etadi.

Viskoza regeneratsiyalangan sun‘iy tola bo‘lib, kimyoviy jihatdan sellyulozaga asoslangan [2].

2. Zig‘ir (Len). Zig‘ir tolasi tabiiy o‘simlik manbali material bo‘lib, yuqori mexanik mustahkamlik, ekologik tozaligi va allergik ta’sir ko‘rsatmasligi bilan mashhur. Zig‘irdan tayyorlangan kostyumlar a’lo darajadagi havo o‘tkazuvchanligi,

mustahkamligi va allergiyaga qarshi xususiyati bilan ajralib turadi. Zig‘ir yozgi kiyim tikish uchun juda mos — hatto eng issiq kunda ham kishiniga qulaylik hissini beradi. Ammo kamchiligi bor — zig‘ir matosi juda tez burushadi, ya’ni g‘ijimlanadi. Bunday holatni yo‘qotish uchun sintetik tolalar qo‘shilgan zig‘ir matosini tanlash muhim hisoblanadi. Biroq, ayrimlar uchun yengil burushgan ko‘rinish tabiiy rangdagi zig‘ir kostyumiga o‘ziga xos joziba bag‘ishlaydi. Zig‘ir matoga sintetik tolalar qo‘shish orqali bu kamchilik sezilarli darajada kamaytiriladi [3].

3. Paxta. Yana bir tabiiy material. Paxtali kiyimlar yumshoq, yengil va havoni yaxshi o‘tkazadi, bu esa uni yoz uchun ideal variantga aylantiradi.

Paxta — eng keng tarqalgan tabiiy tekstil tolalaridan biri. Paxtali mato yengil, yumshoq va havoni yaxshi o‘tkazadi. Biroq u yuqori haroratga sezgir bo‘lib, yuvish jarayonida qisqarish ehtimoli mavjud. Shu sababli parvarishda sovuq yoki iliq suvdan foydalanish tavsiya etiladi [4].

4. Jun. Jun tolalarining g‘ovak tuzilishi tufayli bu matolar issiqlikni yaxshi ushlab turadi va havo o‘tkazadi. Bunday mato deyarli burushmaydi, elastik, chidamli va namlikni yaxshi shimadi. Yupqa jun matodan yozgi ish kiyimlari tikiladi, qalin va issiq jun esa qishki kostyumlar uchun ishlatiladi. Jun matoning standart xususiyatlarini yaxshilash uchun unga boshqa tolalar qo‘shiladi. Masalan, tarkibida 5–7% elastan bo‘lgan jun mato shimlarda tizzalarning cho‘zilib ketishini, pidjatlarda tirsaklarning burushishini oldini oladi va dazmollash zaruratini kamaytiradi. Jun tolalari yuqori gigroskopiklik, issiqlikni ushlab turish va burushmaslik xususiyatlariga ega. Jun matolarining poroz tuzilishi ularning issiqlik izolyatsiyasini oshiradi. Sintetik komponentlar, ayniqsa elastan, jun tarkibiga qo‘shilganda matoning shakl saqlovchanligi, elastikligi va deformatsiyaga chidamliligi kuchayadi [5].

5. Kashemir. Yumshoq, mayin, yengil va nafis mato bo‘lib, undan ham yozgi, ham qishki ish kiyimlari tikiladi. Uning asosi — Janubiy va Markaziy Osiyodagi tog‘li hududlarda yashovchi kashemir echkilarining pastki jun qatlami. Kashemirning shubhasiz afzalliklari — mayinligi, yumshoqligi, kiyishda qulayligi va tuklanishga chidamliligi. Shuningdek, issiqlikni ushlab turish xususiyati bo‘yicha kashemir qo‘y junidan ham ustun. Kamchiliklari — narxining yuqoriligi, nozik parvarish talab qilishi va ba’zida chidamliligining pastligi. Ko‘proq ayollar jaketlari, mavsum oralig‘i uchun mo‘ljallangan pal’to va jemperlarni tikishda ishlatiladi.

Kashemir — qimmatbaho hayvon junidan olinadigan mato bo‘lib, yumshoqlik, yengillik va issiqlikni ushlab turish bo‘yicha boshqa materiallardan ustun turadi. Kashemir mato yuqori narxga ega bo‘lsa-da, uning tuklanishga chidamliligi va estetik ko‘rinishi uni yuqori darajadagi ayollar kiyimlari uchun ideal materialga aylantiradi [6].

Xulosa. Kostyum matolari bugungi kundagi tekstil sanoatining muhim tarmog‘i hisoblanadi. Har bir tola turi (tabiiy, sun‘iy, sintetik) o‘zining noyob fizik-kimyoviy xususiyatlariga ega bo‘lib, ular kiyimning ekspluatatsion sifatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy ishlab chiqarishda turli tolalarni aralashtirish orqali matolarning mustahkamligi, nafas oluvchanligi, burushmasligi va shaklni ushlab qolish xususiyatlari sezilarli darajada yaxshilanmoqda. Ushbu yo‘nalishda ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilishi, yangi avlod matolarini ishlab chiqish — kelajakda yanada qulay, ekologik va uzoq muddatga chidamli kiyimlar yaratilishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Xolmatova M.M. *To‘qimachilik sanoatining asoslari*. – Toshkent: “Fan”, 2019. – 236 b.
2. Karimov A.A., Usmonova D.S. *Kimyoviy tolalar va matolar texnologiyasi*. – Samarqand: SamDTI nashriyoti, 2021. – 188 b.
3. GOST 29298-2005. *Materiallar. Tola va matolarni belgilash tartibi*. – Moskva: Standartinform, 2006.
4. Rahimova S.A. *Yengil sanoatda ishlatiladigan tabiiy matolar tahlili*. // “Ilm va amaliyot” jurnali. – 2022. – №2. – B. 45–49.
5. ISO 1833-11:2019. *Textiles — Quantitative chemical analysis — Part 11: Mixtures of cellulose and polyester fibers*.
6. Mamajonova N.T. *Zamonaviy kiyim dizayni va texnologiyasi*. – Farg‘ona: FPI, 2020. – 152 b.
7. Sadiqovna, A. M. (2022). Determining the Type of Clothing Suitable for Women With An Non Typical Figure. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 10,22-26.

8. Maxmudjon, T., & Abdurakhimova, M. (2022). THE METHODS OF WELDING DETAILS OF SEWING ITEMS FROM THERMOPLASTIC MATERIALS. *International Journal of Advance Scientific Research*, 2(12), 125-132.
9. М.С.Абдурахимова.И.И.Хайдарова.Плетение и виды трикотажных материалов.Ферганский политехнический институт.Статья-2024г.
10. Abduraximova M. S. Trikotaj matolarining havo o‘tkazuvchalik hususiyatini aniqlash“. *Journal of science-innovative research in uzbekistan*” jurnali volume 1, issue 9, 2023. December.89-95 b.